

НЯКОИ СПЕЦИФИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА ИСКОВЕТЕ ЗА СОБСТВЕНОСТ ВЪРХУ КОРАБ (ЦЕНА НА ИСКА, ДЪРЖАВНА ТАКСА И ПЕС)

доц. д-р Петър Георгиев Бончовски

Институт за държавата и правото при БАН и РУ „Ангел Кънчев“

SOME SPECIFIC ISSUE OF LAWSUITS FOR OWNERSHIP OF MARINE/RIVER VESSELS

Assoc. Prof. Petar Georgiev Bonchovski, PhD

*Institute for the State and the Law - Bulgarian Academy of Sciences
Angel Kanchev University of Russe*

***Abstract:** The aim of the paper is to provide a reasoning that the court fees in the Republic of Bulgaria incurred by the claimant in cases of litigation for ownership of marine and river ships are unreasonable, violate the normal requirements of access to due process and contrary to the Law of the European Union, specifically the Charter of Fundamental Rights of the European Union.*

***Key words:** marine vessel, litigation, court fees, unreasonable.*

I. Проблемът в пример

При исковете за собственост върху кораб (и морски и речен), предявени пред националните съдилища, ищците ще се изправят пред една специфична пречка: цената на иска и отгук дължимата държавна такса. Например при иск относно сравнително нов танкер ищецът ще бъде задължен да заплати държавна такса от около 1 млн. лева. (това са 4 % от стойността на кораба към момента на подаване на исквата молба, когато корабът има дедуейт от и над 150 000 т. или т.н. „супер-танкери“, чиято цена след няколко годишна експлоатация понастоящем е 15-20 милиона щатски долара в зависимост от състоянието и необходимостта от ремонт).

Тази сума, освен че звучи нелепо, за да се предостави достъп до правосъдие, често може да е и обективно непосилна и дружество ищец да не е в състояние да я обезпечи финансово. Същевременно, ако не заплати тази такса, на практика правосъдие ще бъде отказано само поради този факт и само поради същия този факт ищецът ще загуби възможността да защити правото си на собственост върху кораба. Това е в пълно противоречие на първо място с Конституцията на Република България, която гарантира реален, а не формален достъп до правосъдие (чл. 4, ал. 1, предл. първо и ал. 2, чл. 6, ал. 2, последно предл., чл. 117, ал. 1 КРБ).

II. Състояние на законодателството

Този проблем възниква само защото българският законодател не е съобразил, че има производства, по които по изцяло обективни причини, не е справедливо и възможно ищецът да понесе държавна такса (предварително, освен другите разноски по производството), които законодателят определя напълно произволно и без горен максимален праг (един остатък от гражданския процес преди 1989 г., когато са се разрешавали чисто граждански спорове между физически лица – основно по ЗЗД, но не и спорове между търговски и други стопански субекти)¹.

Освен това рискът за достъпа до правосъдие е свързан не само с първоначалната такса от 4% при образуване на делото, а и с всички следващи и съпътстващи разноски. Така при извървяване на трите инстанции по едно гражданско дело само държавните такси могат да са в общ размер не на 4%, а на 8% процента от интереса по делото, тъй като пред въззивната и касационната инстанция също се дължи такса в размер на 2% от интереса съгласно чл. 18, ал. 1-2 от Тарифата. Отделно разноските по възможните експертизи и др. И всичко това погледнато в перспектива, че липсва каквато и да е гаранция, че тези такси и разноски ще бъдат възстановени от ответника.

Аргументът в РКС № 3/2008, че така законодателят се борел с неоснователно завишени искове, е напълно несъстоятелен. Това кристално ясно личи в хипотезите на скъпи вещи като корабите, които често са многократно по-скъпи от стандартните, а и не само, недвижими имоти. В тези хипотези няма как да се завиши цената на иска, защото просто това е реалната пазарна цена на вещта. Напротив, ищецът би имал интерес от по-ниска цена на иска, за да си спести такси. Също така, сложността и продължителността на делото не зависят от претендираната сума, а от правната и фактическата сложност на спорната материя, които са едни и същи каквато и сума да се претендира². Абсурдно е при това да се приеме, че всеки иск, по който се претендира сума, чиято такса ищецът не може да заплати, е неоснователно предявен относително размера и затова производството следва да се прекратява³.

III. Действие на Хартата на основните права на Европейския съюз

Несъстоятелността на подобни тези се вижда отчетливо, ако проблемът се постави в светлината на правото на Европейския съюз като се има предвид, че правото на собственост, включително върху кораб, е абсолютно материално право, което е

¹ А максимален праг е предвиден и уреден в абсолютно всички останали тарифи в областта на правно-квалифицираните професии и дейности – т. 8 от Тарифа за нотариалните такси към закона за нотариусите и нотариалната дейност; т. 27а от Тарифа за таксите и разноските към закона за частните съдебни изпълнители; дори при таксите за касационното производство по АПК – чл. 227а, ал. 3 от АПК;

² Хипотетично, но и не рядко е напълно възможно да се заплати висока такса за извънредно скромнен труд по дело без висока фактическа и правна сложност, а така също и обратното, без значение крайният резултат.

³ В същото решение държавната такса се дефинира като такса върху публична услуга. Това отразява много специфично виждане, отглас от предходния политико-обществен строй. Предоставянето на правосъдие не е публична услуга, а осъществяване на държавна власт-функция, част от обществения договор. Всеки правен субект следва да има достъп до правосъдие за да може да се приеме, че държавата е правова и демократична в съвременен смисъл. Държавата дължи правосъдие на частноправните субекти.

изрично регулирано и от ПЕС, като му е предоставена специална завишена защита съгласно разпоредбата на чл. 17, ал. 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Следователно съдилища по спора по подобни спорове не действат напълно като национален съд, а и като съд по правото на ЕС и следва да не приложат националното право, или да го приложат така, че да не противоречи на правото на ЕС.

В този аспект определянето на държавна такса в размер на 4 %, без обоснован финансов, разумен и справедлив максимален праг, който праг да не прегражда правото на защита и достъпа до справедлив процес, представлява липса на реален и ефективен достъп до правосъдие по смисъла на ХОПЕС. Разпоредбите на чл. 47 от ХОПЕС, които без никакви съмнения предвиждат в тази връзка реален достъп до правосъдие, именно чрез ефективни правни средства, когато права и свободи, гарантирани от правото на ЕС, ще са нарушени. Вкл. в хипотезата на ал. 3 от чл. 47 от ХОПЕС е изрично посочено, че на всяко лице следва да се предостави правна помощ, доколкото тази помощ е необходима, за да се осигури реален достъп до правосъдие. Подчертаваме, че разпоредбата не разграничава субектите, ползватели на правната помощ на физически и юридически лица. Това е субективно право, което възниква директно по силата на правото на ЕС.

Следва при това да се има предвид, че формалната пречка да се упражни правото на защита, само защото едно лице (страна по съдебно дело) не е в състояние да понесе потенциално неограничените размери на държавни такси по съдебни спорове, освен пред достъпа до държавна юрисдикция, поставя фактическа преграда пред свободния пазар, пред чуждестранните инвестиции, пред свободите на придвижване и. Само защото даден субект има търговски или други стопански отношения, свързани с Република България и само защото според правото на ЕС този субект следва да предяви иска си тук, той може да се окаже в положение да не може да защити правата си поради прекомерно високия и без горен праг размер на държавните такси. Това е в състояние да откаже субектите в ЕС от подобни отношения и инвестиции, а и ги поставя в неравностойно положение, ако биха предявили иска в собствените си държави.

Необосноваността на определянето на държавните такси по този начин ясно личи при възможността да се намали обезщетението, което загубилата делото страна дължи на другата за извършените от нея разноски, поради прекомерност относно възнаграждението за процесуално представителство. Няма никаква обосновка съгласно принципите на справедливостта да се остави загубилата страна на милостта на договорната свобода между спечелилата страна и нейния процесуален представител. По същата логика няма и справедлива причина да се остави ищецът на милостта на случайността, каква точно претенция и в какъв размер ще го принуди съдбата да предяви по съдебен ред и оттук дали държавната такса ще е оправдана или прекомерна. А точно това се получава при такса от 4% върху цената на иска без горен праг.

Отделен въпрос е защо правната и фактическа сложност на делото се прилагат при възражението за прекомерност на адвокатското възнаграждение, а не и при съдебните такси.

IV. Примери от други законодателства

По тази причина юрисдикциите в ЕС не оставят държавните такси (доколкото въобще ги има в различните страни) без да им поставят ограничение в размера, определен съгласно съответните фискални, социални и финансови особености. Във Франция и Испания подобни не се дължат изобщо, в др. като Швеция са малка еднократна сума, в Италия и ФРГ са с определени различни прагове и подпрагове, които правят таксата напълно поносима с увеличаването на сумата, и т.н. Всъщност 4% върху цената на иска е държавната такса в Руската федерация, но и там вече има прагове, а само в Беларус от европейските държави таксата е 5 % и то „без таван“⁴.

Въз основа на гореизложеното и след като съдът действа като съд по правото на ЕС, а и доколкото в подобни ситуации се застрашават:

- 1) нарушаване правото на собственост, гарантирано от ХОПЕС;
- 2) ефективният и реален достъп до правосъдие, също гарантирани от ХОПЕС;
- и 3) правата на свободно движение, когато в ситуацията са замесени и субекти от други юрисдикции в ЕС;

националните съдилища следва да съобразят принципите на ефективност и реален достъп до правосъдие. Това означава да не прилагат буквално националното законодателство, а да го приложат съгласно горните принципи, като съответно имат следните принципни възможности и правомощия:

- а) да определят държавна такса в поносим, разумен и справедлив размер; или
- б) да освободят ищеца от внасяне на държавна такса; или
- в) да съберат държавна такса, аналогична на иск за вреди от нарушаване на правото на ЕС по ЗОДОВ.

V. Това следва и включително от практиката на СЕС, съгласно която:

1. Принципът на ефективна съдебна защита съгласно чл. 47 ХОПЕС не изключва възможността юридически лица да се позовават на разпоредбите на ал. 1-3 от този текст, като по-специално предоставената в приложение на ал. 3 помощ може да обхваща освобождаването от авансово плащане на разноски във връзка с производството и/или съдействие от адвокат (С-279/09, т. 59).

2. СЕС приема също така, че не е изключено пропорционална такса в пропорционален размер от цената на иска да представлява съществена и неоправдана пречка пред правото на иск, по-специално, ако няма възможност за освобождаване от тази такса (С-571/16).

3. Принципът на равностойност изисква правилата, които се прилагат за искове, основани на правото на ЕС, да се прилагат за сходни искове по националното право, а съгласно принципа на ефективност националните правила не следва да правят прекалено трудно или практически невъзможно съдебното упражняване на права, предоставени от правото на ЕС (С-3/16 и цитираната там практика).

4. Страните не трябва да бъдат възпрепятствани поради евентуалната финансова тежест да защитават правата си пред съд. Националната юрисдикция трябва да

⁴ Например д-р Владислав Дацов е публикувал серия от изследвания върху определяне на съдебните такси в ЕС и др. страни в сайта gramada.org. Може да се ползва и доклада на Европейската комисия за ефикасност на правосъдието (CEPEJ): <https://rm.coe.int/evaluation-report-part-1-english/16809fc058>.

гарантира това. Само защото заинтересованото лице на практика не се е отказало да защитава правата си, т.е. да упражни правото си на съдебна защита, само по себе си не е основание да се приеме, че участието в производството не е възпрепятствало скъпо за него. Тази преценка не може да се повлияе от обстоятелството на коя инстанция страната се е позовала на възпрепятстването. Напротив, натрупването на такси по инстанциите също следва да се отчита в този смисъл (С-260/11).

VI. Същото следва и включително от практиката на ЕСПЧ:

По делото пред ЕСПЧ „Станков с/у България“ (жалба № 68490/01, реш. от 12.07.2007 г.) съдът прие, че пропорционалната четири процентна такса, която при това е относително висока, представлява пречка пред достъпа до правосъдие (§53), която няма справедливо и разумно извинение. Така този начин на определяне на таксата беше обявен, че противоречи на чл. 6, ал. 1 ЕКПЧ. Това беше и основание за Министерски съвет да предложи таксите по ЗОДОВ да бъдат минимални и прости. В мотивите към законопроекта за изменение на ЗОДОВ от 10.03.2008 г. МС изрично посочва, че относително високата и неподлежаща на промени държавна такса върху цената на иска е равностойна на ограничаване на правото на страната на защита пред съд. Очевидно и НС е съгласно с този извод.⁵

VII. Изводи от решенията на СЕС и ЕСПЧ

Цитираните производства пред СЕС и ЕСПЧ са разглеждали тези въпроси в контекста на конкретни дела (напр. във връзка с исовете по ЗОДОВ се отчита, че размерът на обезщетението не е предварително фиксиран и това представлява допълнителен риск пред ищеца да заложи в иска по-висок размер, за който таксите няма после да му бъдат възстановени), доколкото тези съдилища не са законодателни органи, а предоставят тълкуване на правото при неговото приложение по висящи правни спорове. Това не са и тълкувателни решения по смисъла на ЗСВ. Но макар и по конкретни въпроси, принципните положения са установени кристално ясно и следва да се прилагат в духа на действието на практиката на решенията на СЕС и ЕСПЧ и въздействието им върху националните законодателства.

Считаме в тази връзка, че определение на ВКС № 664 от 13.12.22 г., ТК, 1 ТО, ч.т.д. № 2590 по описа на ВКС за 2022 г. превратно тълкува практиката на СЕС, като приема, че освобождаването от държавна такса на ЮЛ е възможна по правото на ПЕС само по дела за обезщетение при незаконосъобразни актове. ВКС не е приложил принципите на тълкуването при наличие на прецедент, на които принципи е основана практиката на СЕС. ВКС също така се крие зад напълно формални аргументи без да търси точния смисъл и значението на решенията на СЕС.

⁵ В тази връзка е от изключително значение мнението, анализа и становището на доц. д-р Светла Маргаритова - Координатор за България в Съвета на Европа по програмата HELP 2012-2021

<https://defakto.bg/2020/04/07/%d0%b5%d0%b2%d1%80%d0%be%d0%bf%d0%b5%d0%b9%d1%81%d0%ba%d0%b8%d1%8f%d1%82-%d1%81%d1%8a%d0%b4-%d0%bb%d0%b8%d0%bf%d1%81%d0%b0%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b3%d1%8a%d0%b2%d0%ba%d0%b0%d0%b2%d0%be%d1%81/?fbclid=IwAR31TS3dYZIYNN1R7RuTO1g0aO-ZmoX-mSifx9yPZRNgEyMQhT1QEhH8FHM>

Решенията на СЕС по тълкуване на правото, било по конкретен спор, висящ пред СЕС, било по искане за преюдициално запитване, не са решения *ad hoc*, т.е. не създават индивидуална правна норма само за конкретните факти⁶, а фиксират принципно положение, което следва да се прилага към всички аналогични хипотези. Т.е. в конкретния аспект: винаги когато правото на достъп до правосъдие относно защита на права по ПЕС е застрашено от прекалени/непосилни държавни такси. Така изнесеното от ВКС не е вярно в светлината на коректно тълкуване на С-279/09, т. 59, който макар и в контекста на конкретен спор, разрешава напълно еднозначно един принципен въпрос и не прави по никакъв начин разграничението на ВКС.

При всички случаи, дори от неясните формулировки в определението на ВКС може да се направи извод, че няма пречка ищец-ЮЛ да е/бъде освободен от внасяне на държавна такса при преценка на обстоятелствата съгласно практиката на ЕСПЧ по чл. 6, ал. 1 КМЧП.

VIII. Изводи относно националното законодателство

Може затова да се направи извод в контекста на исковете за собственост върху кораб, че неограничената с горен праг четири процентна държавна съдебна такса, определяна върху цената на иска противоречи на ПЕС.

Съответно, като съд на ЕС националната юрисдикция следва да не приложи националното законодателство, или да го приложи коригиращо, така че да се осигури спазване на чл. 17 и чл. 47 ХОПЕС, принципите на реална и ефективна съдебна защита и да не допусне заплаха пред свободния пазар и свободата на международното движение на хора, стоки, труд, капитали и инвестиции като предоставената защита следва да се състои в:

- 1) да се определи държавна такса в разумен и справедлив размер; или
- 2) да освободи ищеца от внасяне на държавна такса; или
- 3) или в комбинация от тези мерки, примерно да се определи такса в разумен размер, но и да се освободи ищеца от нея, поради невъзможност да я понесе финансово.

Литература:

1. Сталев, Ж. Сила на пресъдено нещо в гражданския процес. С., 1959.
2. Келзен, Х. Чистото учение за правото, С. 1995 г.
3. Дацов, Вл. За държавните такси, събирани от съдилищата. Поредица от статии в: <https://gramada.org/>.
4. Маргаритова, Св. Европейският съд: липсата на гъвкавост при определяне на съдебните такси води до ограничаване на достъпа до съд: <https://defakto.bg>.

⁶ Това би било вярно при приложимост на теорията на Келзен (монографията „Чистото учение за правото“, 1934 г.), която е отдавна отречена и оборена, вкл. и от проф. Ж. Сталев в „Сила на пресъдено нещо на решенията“.